

2011 Yılı Arykanda Kazısı TK3 Definesi: Bir Ön Değerlendirme

A Preliminary Report: The Arykanda Excavations of 2011, The TK3 Hoard

Hacer SANCAKTAR*

Özet: Arykanda Kentinde 2011 yılında yapılan kazı çalışmalarında TK3 olarak adlandırılan mekanda 259 adet sikkeden oluşan define ele geçmiştir. Defineye ait 259 adet sikkeden 218'i tanımlanabilmiştir. 41 adet sikke ise düşük kondisyonlarından dolayı tanımlanamamıştır. Tanımlanabilen 218 sikkenin 4'ü M.Ö. I. yüzyıla, 214'ü ise M.S. 305-457 yılları arasına tarihlendirilmektedir. Definenin dönemlere göre dağılımında M.S. 395-423 yılları arası darp edilen sikkeler yoğunluk göstermektedir. TK3 definesindeki sikkeler, M.Ö. I. yüzyıla tarihlendirilen 4 sikke dışında İmparator I. Constantinus'dan İmparator Marcianus'a kadar olan dönemi kapsamaktadır. Define içerisinde Constantin'ler dönemine tarihlendirilen 29, Valentin'ler dönemine tarihlendirilen 43, I. Theodosius dönemine tarihlendirilen 16, Arcadius, Honorius ve II. Theodosius dönemlerine tarihlendirilen 115, Marcianus dönemine tarihlendirilen 1 adet sikke tespit edilmiştir. TK3 definesinin Tablo 1'de dönemlerine, Tablo 2'de imparatorlara göre dağılımına bakıldığında İmparator Arcadius, Honorius ve II. Theodosius dönemlerinde darp edilen sikkelerin en yüksek orana sahip olduğu görülmektedir. Darphane olarak da Antiocheia darphanesinin en yüksek orana sahip olduğu görülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Arykanda, sikke, define, Geç Roma

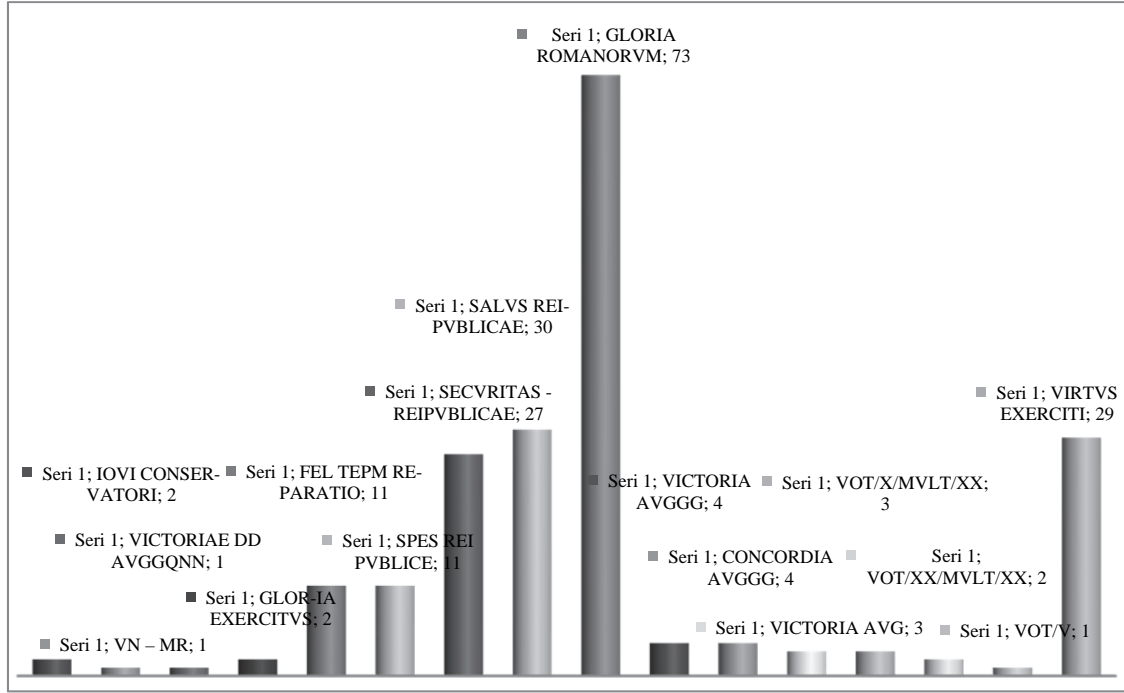
Abstract: During excavations conducted in the city of Arykanda in 2011, a hoard consisting of 259 coins, was found at the site called TK3. Only 218 of these 259 coins could be identified. 41 of these coins could not be identified due to their poor condition. 4 of these 218 identifiable coins date from the first century B.C., while 214 of them date from between the years 305-457 A.D. Most of these coins date from between years 395 and 423 A.D. Excluding the first century B.C. examples, the coins in this hoard date to the period from the Emperor Constantinus until the Emperor Marcianus. Identified in this hoard were: 29 coins from the period of the Constantine dynasty, 43 coins to the period of the Valentin dynasty, 16 coins to the period of Theodosius I, 115 coins to period of Arcadius, Honorius and Theodosius II, and one coin dates from the reign of Marcianus. The identifiable TK3 hoard coins in respect to periods is given in Table 1, of the distribution of coins of the emperors in Table 2. The largest number of coins in this hoard were minted in Antiocheia (Antioch).

Keywords: Arycanda, coins, hoard, Late Roman

Arykanda antik kenti Elmalı ve Finike arasındaki karayolu üzerinde bulunan Arif Köyü'nün kuzey doğusunda yer almaktadır. Pınarların oluşturduğu akarsuya ve haliyle vadiye de ismini veren Arykanda veya Arykandos Luvi kökenli bir isimdir ve "yüksek kayalığın yanındaki yer" anlamını taşımaktadır (Bayburtluoğlu, 2003b, 11).

"Işık Ülkesi" olarak da bilinen Lykia Bölgesi kenti Arykanda'da kazılar, 1971 yılından 2010 yılına kadar Prof. Dr. Cevdet Bayburtluoğlu başkanlığında gerçekleştirilmiş olup (Arykanda

* Arkeolog (M.A.), Yeşilyurt Mah. 4327. Sok. 13/1 Antalya, hacersancaktar@yahoo.com
Söz konusu malzemeyi çalışmama izin veren, Sayın Doç. Dr. V. Macit Tekinalp'e teşekkür ederim.

Tablo 3. TK3 Definesine Ait Sikkelerin Arka Yüz Leantlarına Göre Dağılımı

Tablo 3’de definenin arka yüz lejantlarına göre dağılımında *IOVI CONSERVATORI* lejantlı iki sikke tespit edilmiştir. *VN-MR* lejantı ile ‘rahip giysili imparator’ tipi M.S. 341-346 yılları arasında I. Constantinus için sadece doğu darphanelerinde basılmıştır. Bu tipin ön yüzünde de I. Constantinus’un *togatus*’lu başı tasvir edilmiştir. *VICTORIAE DD AVGGQ NN* lejantlı ‘karşılıklı iki Victoria tipi’ M.S. 346-347 yılları arasında batı darphaneleri tarafından İmparator I. Constantinus için tasvir edilen bir tiptir. *GOLORIA EXERCITVS* lejantı ile definede iki sikke tespit edilmiştir. Bu iki sikke üzerinde de ‘ayakta iki asker ve aralarında tek lejyon standardı’ tasvir edilmiştir (LRBC II, tip 3). Bu tip doğu ve batı darphanelerinde kullanılmıştır. Definede tespit edilen iki sikkenin ise darphaneleri okunamamaktadır.

FEL TEMP REPARATIO lejantlı sikkeler M.S. 348’de II. Constantius’un ve Constans’in sikke reformu için piyasaya sürülmüştür (Mathingly, 1933, 182-202; Carson, 1990, 184-185). Reform dahilinde piyasaya sürülen bu sikkelerde kullanılan tipler; ‘düşen atlı’, ‘kadirga’, ‘barbar ve kulübe’, ‘imparator ve iki esir’ ve ‘*phoneix*’ tasvirleridir. ‘düşen atlı’ tipinde, Virtus veya Romalı asker, at üzerindeki barbarı mızraklarken gösterilmektedir. Bu sahnelerin her birinde barbarın farklı ölüm şekilleri bulunmaktadır. Karlson, Hill ve Kent barbarın farklı ölüm şekillerine göre dört farklı ‘düşen atlı’ tipi ayrımı yapmışlardır (LRBC II, 108). Bu ayrımı *FH1*, *FH2*, *FH3* ve *FH4* olarak sınıflandırılmıştır. *FH1* ve *FH2* tipleri batı darphaneleri tarafından, *FH3*, doğu ve batı darphaneleri tarafından, *FH4* ise Roma darphanesi ve doğu darphaneleri tarafından kullanılmıştır. Definede ele geçen ‘düşen atlı’ tipli sikkelerden iki tanesi *FH3*, 9’u *FH4* olarak saptanmıştır. ‘Düşen atlı’ tipi M.S. 346-354 yılları arasında *AE2* biriminde, M.S. 351-361 yılları arasında *AE3* biriminde basılmıştır. Bu tip, II. Constantius ve Constans’in da favori tasviridir. M.S. 350’de Constans’in ölümünden sonraki on yıl boyunca, az da olsa Magnentius döneminde ve Constantius Gallus ile Caesar olarak Iulianus döneminde de bu tip kullanılmıştır.

SPES REIPVBLICE lejantı ile ‘*globus* ve mızrak tutan miğferli Virtus’ tipi M.S. 355-361 yılları arasında *AE4* biriminde II. Constantius ve Iulianus Caesar için doğu ve batı darphaneleri tarafından kullanılan bir tiptir. *SECVRITAS REIPVBLICAE* lejantı ile ‘elinde çelenk ve palmye

dalı tutan Victoria' tipi M.S. 364-375 yılları arasında AE3 biriminde doğu ve batı darphaneleri tarafından kullanılmıştır. Bu tip I. Valentinianus, Valens ve Gratianus tarafından en çok kullanılan tiplerden biridir. Tabloda görüldüğü gibi definde yoğunluk gösteren *SALVS REI PVBLICAE* (LRBC II, tip 2) lejantı ile 'sola doğru esir sürükleyen Victoria' tipi M.S. 383-395 yılları arasında AE4 biriminde darp edilen sikkeler üzerinde tasvir edilmiştir. Bu tip Roma, Aquileia, Thessalonike, Constantinopolis, Nikomedia, Kyzikos, Antiokheia ve Aleksandreia darphanelerinde kullanılmıştır.

GLORIA ROMANORUM lejantlı sikke tiplerinin TK3 definesinde en yüksek orana sahip olduğu görülmektedir (Tablo 3). *GLORIA ROMANORUM* lejantı 24 farklı tip ile kullanılmıştır (LRBC II, 108-109). Define içerisinde ise *GLORIA ROMANORUM* lejantının beş farklı tip ile tasvir edildiği saptanmıştır. Bu tiplerden ilki, M.S. 364-375 yılları arasına tarihlendirilen, doğu ve batı darphaneleri tarafından AE3 biriminde darp edilen 'esir sürükleyen imparator' tipi (LRBC II, tip 8), cepheden cepheye koşan imparator Valens'i temsil etmektedir. İkinci tip 'iki kuleli Castrum Kapısı' (LRBC II, tip 20) M.S. 367-375 yılları arasında Thessalonike ve Constantinopolis darphaneleri tarafından basılmıştır. Üçüncü tip M.S. 393-408 yılları arasına tarihlendirilen, sadece doğu darphaneleri tarafından AE2 biriminde darp edilen 'labarum ve globus tutan imparator' tipidir (LRBC II, tip 18). Dördüncü tip M.S. 406-408 yılları arasında AE3 biriminde basılan 'ayakta üç imparator' tipi (LRBC II, tip 21) Arcadius, Honorius ve II. Theodosius için Constantinopolis, Nikomedia, Kyzikos, Antiokheia ve Aleksandreia darphaneleri tarafından darp edilen sikkeler üzerinde kullanılan bir tiptir ve bu üç imparatoru temsil etmektedir (LRBC II, 108-109; RIC X. 72). Son olarak M.S. 408-423 yılları arasına tarihlendirilen ve AE3 biriminde basılan 'ayakta iki imparator' tipi (LRBC II, tip 22, 23) Honorius ve II. Theodosius için kullanılan bir tiptir. Bu tip, Thessalonike ve doğu darphanelerinde darp edilen sikkeler üzerinde tasvir edilmiştir. Bu tipi doğu darphanelerinden sadece Antiokheia darphanesi kullanmamıştır.

Tablo 3'de görüldüğü gibi tanımlanabilen sikkeler arasında, *VICTORIA AVGGG* lejantı ile AE3 biriminde darp edilen 'elinde çelenk ve palmye dalı tutan Victoria' tipi (LRBC II, tip 1) batı darphanelerinde İmparator Gratianus, II. Valentinianus, I. Theodosius ve Arcadius için kullanılmıştır. *CONCORDIA AVGGG* lejantı ile kullanılan iki tip tespit edilmiştir. Bu tipler AE3 biriminde basılan 'Constantinopolis' tipi ve AE4 birimde basılan lejant içinde 'haç' tipidir (LRBC II, 108). *CONCORDIA AVGGG* lejantı ile kullanılan 'Roma' tipi define içerisinde tespit edilmemiştir. Define ele geçen her iki tip de doğu darphanelerinde darp edilen sikkeler üzerinde tasvir edilmiştir. *VICTORIA AVG* lejantı ile AE4 biriminde darp edilen 'elinde çelenk ve palmye dalı tutan Victoria' tipi (LRBC II, tip 2), Ravenna ve Roma darphaneleri tarafından M.S. 425-455 yılları arasında kullanılmıştır.

TK3 definesinde 29 adet sikke üzerinde tespit edilen *VIRTVS EXERCITI* lejantlı 'imparatora çelenk takan Victoria' tipinin (LRBC II, tip 2) İ.S. 395-408 yılları arasında dönemin en yaygın sikke tipi olduğu görülmektedir. *VIRTVS EXERCITI* lejantlı sikke tipi İmparator Arcadius ve Honorius için doğu darphanelerinde darp edilen sikkeler üzerinde tasvir edilmiştir.

Define tanımlanabilen sikkeler içerisinde çelenk içinde VOT X MVLT XX I. Theodosius'un egemenliğinin onuncu yılı için doğu ve batı darphanelerinde, çelenk içinde VOT XX MVLT XX yazılı sikke tipi de I. Theodosius'un egemenliğinin yirminci yılı için sadece doğu darphanelerinde basılmıştır. Çelenk içinde VOT V yazılı sikke tipi Arcadius'un egemenliğinin beşinci yılı için darp edilmiştir.

edilen sikkeler yoğunluk göstermektedir.

TK3 definesinde doğu darphanelerinden Aleksandria darphanesinde darp edilen sikke tespit edilmemiştir.

Sonuç

TK3 mekanında toplam 334 sikke ele geçmiştir. Bu sikkelerden 259 tanesi mekanın tabanında toplu olarak ele geçen definedir. Defineyi oluşturan tanımlanabilen sikkelerden dördü M.Ö. I. yüzyıla, 214'ü ise M.S. 306-450/57 arasına tarihlendirilmektedir. Terk edilme koşullarına ve bu koşulların oluşma durumlarına göre defineler tehlike anında saklanan panik definesi, tasarruf definesi ve kayıp kese definesi olarak gruplara ayrılmaktadır (Morrison, 2002, 115). Panik definesi genellikle gömüldüğü dönemin sikke dolaşımını simgeleyen bir miktar sikkeden oluşmaktadır ve ağırlıkları ile darp tarihleri arasından doğrudan bir ilişki gözlemlenir. Tasarruf defineleri aynı ağırlık dağılımını göstermez ve definede yeni darp edilen sikkelere nazaran aynı derecede iyi korunmuş eski sikkelere de rastlanır. Kayıp kese defineleri, içinde buldukları kese ve benzeri nesnelere şekillerini korumakta ve çoğunlukla fazla değeri olmayan, birbirinden farklı birimlerden oluşmaktadır. TK3 açmasında ele geçen define de aynı ağırlık dağılımını göstermemektedir ve eski darp edilen sikkeler ile yeni darp edilen sikkelerden oluşmaktadır. Bu nedenle TK3 definesi, tasarruf definesi olmalıdır.

M.S. 399-435 yılları arasında Pagan tapınaklarının yıktırılması ve kiliselere dönüştürülerek paganizme ait bütün izlerin temizlenmesi için yasalar çıkartılmıştır. Bu yasalar Doğu Roma İmparatorluğu'ndaki pagan tapınak ve kutsal alanlarının Hıristiyan inancının yeni mekânları olarak dönüşümünü göstermektedir. Arykanda'da tapınağın kuzeyindeki (TK) ve doğusundaki (TD) mekanlarda ele geçen sikkelerden bu dönüşümün kentte yasalardan önce gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

Büyük Basilika'nın güneyindeki mekânlarda ve VI. Hamam tahliye kanalında III. Valentinianus sonrası sikke ele geçmemiştir. Bu sikke verileri mahallenin en geç M.S. 435'de çıkan yangınla terk edildiğini göstermektedir. Fakat TK3 definesinde bir adet M.S. 450-457 arasına İmparator Marcianus dönemine tarihlendirilen monogramlı sikke tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Bayburtluoğlu, C., & Tekinalp, V. M. (2012). "2011 Yılı Arykanda Kazısı". *ANMED*, 10. 15-20. Antalya: *AKMED*.
- Bayburtluoğlu, C. (1993). "Arykanda". *Akten des II. Internationalen Lykien Symposions*. Wien 6,12 Mai 1990, 119-124. Wien.
- Bayburtluoğlu, C. (2003a). "Arykanda 2002". *Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri 1*, *AKMED*, 8-10.
- Bayburtluoğlu, C. (2003b). *Yüksek Kayalığın Yanındaki Yer. Arykanda*. İstanbul: Homer Kitabevi.
- Bayburtluoğlu, C. (2004). "Arykanda Kazısı 2003". *Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri 2*, *AKMED*, 6-9.
- Bayburtluoğlu, C. (2005). "Arykanda Kazısı Raporu 2004". *Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri 3*. *AKMED*, 5-10.
- Bayburtluoğlu, C. (2006). "Arykanda Kazıları 2005". *Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri 4*, *AKMED*, 5-10.
- Bayburtluoğlu, C. (2007). "Arykanda Kazıları 2006". *Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri 5*, *AKMED*, 1-5.
- Bayburtluoğlu, C. (2008). "2007Arykanda Kazısı". *Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri 6*, *AKMED*, 6-9.
- Bayburtluoğlu, C. (2009). "Arykanda Kazısı 2008". *Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri 7*, *AKMED*, 12-14.
- Bayburtluoğlu, C. (2010). "Arykanda Kazısı 2009". *Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri 8*, *AKMED*, 14-18.
- Carson, R. A. G. (1981). "Principal Coins of the Romans". *The Dominate A.D. 264-498*, Vol. III. London.
- Carson, R. A. G. (1990). *Coins of the Roman Empire*. London & New York, 184-85.
- Cohen, H. (1892). *Description Historique Des Monnaies Medailles Imperiales*. Paris.
- Grant, M. (2000). *Roma'dan Bizans'a*. Çev. Z. Zühre İlgelen. İstanbul.
- Grierson P., & Mays, M. (1992). *Catalogue of Late Roman Coins*. From Arcadius and Honorius to the Accession of Anastasius. Washington.
- Mathingly, H. (1933). "Fel. Temp Reparatio". *Numismatic Chronicle*, 182-202.
- Mathingly, H. (1962). *Roman Coins, From the Earliest Times to the Fall of the Western Empire*. London.
- Morrisson, C. (2002). *Antik Sikkeler Bilimi Nümismatik*. Çev. Zeynep Çizmeli Ögün. İstanbul.
- LRBC I-II. Carson, R. A. G., Hill, P. V., & Kent, J. P. C. (1978). *Late Roman Bronze Coinage*, Vol. I/II. New York.
- RIC VII. Patrick M. Bruun. (1966). "Constantine to Licinius". *Roman Imperial Coinage*, Vol. 7. London.
- RIC VIII. Kent, J. P. C. (1981). "The Family of Constantine I A.D. 337-64". *Roman Imperial Coinage*, Vol. VIII.
- RIC IX. Pearce, J. W. E. (1968). "Valentinian I-Theodosius I". *Roman Imperial Coinage*, Vol. IX.
- RIC X. Kent, J. P. C. (1994). "The Divided Empire and The Fall of The Western Parts AD 395-491". *Roman Imperial Coinage*, Vol. X. London.
- SNG Cop. Pisidia. *Sylloge Nummorum Graecorum*. Ed. Einar Munsgaard. "The Royal Collection of Coins and Medals". *Danish National Museum*, Vol. 32. Pisidia. Kopenhag, 1956.
- SNG Paris III. *Sylloge Nummorum Graecorum*. France. "Pamphylie, Pisidie, Lycaonie et Galatie". *Cabinet Des Médailles*, Vol. III. Bibliothèque Nationale de la France ve Numismatica Ars Classica. Zürich, 1994.
- SNG PFPs V. Johannes Nollé, *Sylloge Nummorum Graecorum Deutschland. Pfalzer Privatsammlungen*, 5. Band. Pisidien und Lykaonien. Münih, 1999.
- Tekinalp V. M. (2005). "Arykanda Kenti Bizans Dönemi Mimari Plastik ve Litrjik Taş Eserleri". *III. Likya Sempozyumu Bildirileri*, 789-799. Antalya.
- Tek, A. T. (2002). *Arykanda Kazılarında Bulunan Antik Sikkeler Üzerine Yeni İncelemeler: 1971-2000 Sezonları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.

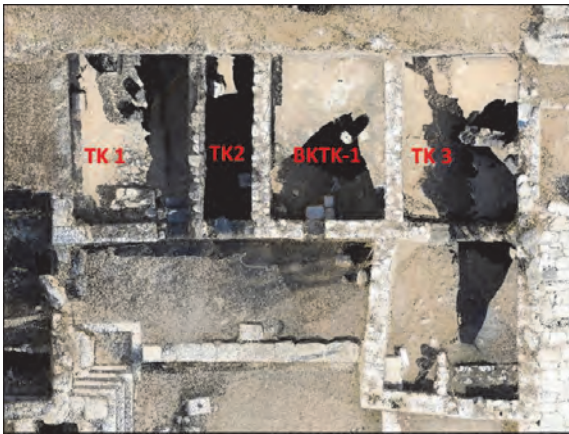
Plan 1. Büyük Bazilika'nın kuzeyindeki, Tapınak ve Tapınağın kuzeyindeki ve doğusundaki Mekanlar.

Plan 2. Podyumlu, Prostýlos-Tetrastýlos planlı tapınağın Temenosundaki TK Açmaları.

Figür 2. Definenin ele geçtiği TK3 açması (Othografik fotoğraf, Kazı Arşivinden)

Figür 1. Podyumlu, Prostýlos-Tetrastýlos planlı tapınağın Temenosundaki TK açmaları (Orthografik Fotoğraf Kazı Arşivinden).